

KOMŞU BAĞLAMINDA ÜÇ KISA HİKÂYEDE UZAMIN ROLÜ The Role Of Place in Three Short Stories in Terms of Neighbor Context

Yrd.Doç.Dr. Birkan KARGI
Ondokuz Mayıs Üniv.
Eğitim Fakültesi

ÖZET:

Bu makalede 20. yüzyıl Alman, Avusturya ve İsviçre edebiyatlarındaki önemli yazarlar Peter Bichsel'in 'Katlar' Ilse Aichinger'in 'Pencere Oyunu' ve Milo Dor'un ' Komşular' adlı kısa hikâyelerinde komşu bağlamında uzamın rolü incelenmiştir. İlk iki anlatıda evler, hızlı sosyal değişimler sonucunda konutlara dönüşmüş ve içindekilere sadece barınak olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da iletişimsizlik ve yabancılaşma komşuların 'ötekiler' olarak tanınmasına neden olmuştur. Milo Dor'un kısa hikâyesinde ise ev korunak olmuş, ancak içindekini, baskıcı düşüncelerin esiri, çevredeki komşuların zorlamalarından kurtaramamıştır. Farklı düşünen 'komşular' içeridekini ötekileştirmiştir. Evlerin konut, komşuların öteki olmasını belirleyen uzam anlatılarda dramatik gerilimi sağlayarak kişilerin duygu ve düşüncelerinin anlaşılmasına yardımcı olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Komşular, katlar, öteki, iletişimsizlik, uzam.

ABSTRACT:

In this article, the role of category of the important writers of German, Austria and Switzerland literature in the 20 th century in three short stories-Peter Bichsel's 'Storeys', Ilse Aichinger's 'The Windows Game' and Milo Dor's ' Neighbors'- had been researched. In the first two narrations, residence convert into houses as a result of rapid social changes and they had become only shelters for the insiders. So, lack of communication and alination had caused the neighbors known as ' the others'. In the short story of Milo Dor, residence had become a shelter, but the house hadn't protected the inners from the pressures of the neighbors who were the slaves of the pressuring thought. Neighbors who had different thoughts had affected the others. Place that determines residences as 'houses' and the neighbors as 'the others' had been helpful to understand the senses and thoughts of people by the help of the dramatic tension in the narratives.

Key Words: Neighbors, storeys, the others, lack of communication, place

GİRİŞ

Alman, Avusturya ve İsviçre edebiyatında 20.yüzyılla birlikte, kısa hikâyelerde baskıcı rejimlerle hesaplaşmanın yanı sıra insanın soyutlanması, yalnızlaşması, kendisine ve çevresine yabancılaşması ve teslimiyet gibi yaşama dair sorunsalların dile getirilmesinde 'komşu veya komşuluk' motifi oldukça yaygın olarak kullanılmıştır. Dönemin hızlı sosyal değişimlerinin ve kırılmalarının insanın üzerindeki olumsuz etkilerini daha çarpıcı bir şekilde yansıtabilmek için kısa hikâyelerinde komşu ve komşuluk ilişkileri ya doğrudan konu olarak seçilmiş ya da dolaylı olarak yer almıştır.

Komşu sözcüğü yan yana veya belli bir yakınlıktaki binalarda yaşayan insanları tanımlamaktadır. Komşu dayanışmayı, yardımlaşmayı, beraber yaşayabilmeyi, sevgiyi ve benzeri insani kavramları çağırır. Komşuluk sağlıklı iletişimi, başkalarına destek olmayı ve geniş anlamda barışı kapsar. Ancak

zamanla sözcük olumlu anlamlarını hızlı gelişmenin oluşturduğu nüfus hareketleri, kentleşme, işsizlik ve aitlik gibi sosyal etkenler nedeniyle dramatik olarak yitirmiştir. Daha çok evinde güvende olmayı tercih eden insanlar dışarı ile ilişkilerini azaltmışlar, kapının ardındaki 'öteki' olarak görmeye başlamışlardır.

Sosyal yaşamdaki kırılmalar, değişimler, hızlı kentleşme, evlerin sitelerdeki dairelere dönüşmesine neden olmuş ve insanlar kendi yalnızlıkları içerisinde korku, kuşkunun hükümran olduğu, çevresine duyarsız ve yabancı bir yaşam sürdürmeye başlamışlardır. Bu bağlamda uzam hem içeridekilerin hem de kapının hemen dışındakilerin tanımlanmasında önemli bir araç olarak görülmektedir.

Kısa hikâyelerde 'ev' ve evle ilgili uzamı incelemek birey, toplum ve uzam arasındaki değişime dayalı oluşan problemlerin ve sonuçlarının da anlaşılır olmasını sağlar. Bu nedenle bu makalede savaşı takip eden gelişme

sürecinde insani değerlerdeki değişimlere paralel evin ve komşunun algılanmasındaki farklılıkların öykülerin kurgusal yapılanması içinde dile getirilmesinde anlatı göstergebilim yönteminden yararlanılarak uzamın belirleyiciliği araştırılmıştır.

Kapsanan iç dünya ile kapsayan dış dünyanın karşı karşıya geldiği Peter Bichsel'in 'Katlar' (Stockwerke), Ilse Aichinger'in 'Pencere Oyunu' (Das Fenster Theater) ve Milo Dor'un 'Komşular' (Die Nachbarn) adlı kısa hikâyeleri araştırmamızın kapsamı içerisinde amaç doğrultusunda ele alınıp incelenmiştir.

Alman edebiyatı aydınlanma dönemi (Aufklärung 1720–1785) felsefecilerinden I. Kant da dış dünyayı iyi ve doğru anlayabilmede uzam ve zamanın en önemli araçlar olduğunu vurgulamıştır. Romantik ve realist dönemlerde yazarlar olay örgülerinin gerçeğe yakınlığını arttırmak amacıyla 'anılan uzamın içinde yaşadığı öykü kişilerinin gözleriyle' (Yetkin,1967: 51) uzamı betimlemeyi benimserlerken, natüralistler uzamı 'gerçeği farklı göstermek' (Wellek,1983:304) için kullanmışlardır. Klasik dönemde uzam 'insanın yaşam ortamını belirleyen bir çevre olarak ortaya konmuş' ve 'kişiyle uzam arasındaki zihni ilişki' önemsenmemiştir. (Özdenören,1986:98).

A.Einstein, M. Planck ve M. Heisenberg gibi bilim adamlarının dünyayı değiştiren görüşlerinden sonra anlatılardaki anlatıcı, zaman ve uzam arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi gerekli olmuştur. Uzam, artık sadece dış dünyanın değil insanın iç dünyasının da aydınlatılmasında en önemli araçlardan birisi olarak kullanılabilir hale gelmiştir. Bazen de A. Döblin'in 'Berlin Alexanderplatz' romanındaki 'Berlin'in Şehri' gibi okurun karşısına soyut anlatı kişisi olarak çıkmıştır.

Yaşama dair olayların dile getirildiği anlatılarda da uzam, zaman ve kişiler arasında yakın bir ilişki vardır. Bu öğelerden birinin değişmesi diğerlerini de doğrudan etkiler. Uzam üst kavram olarak somut ve soyut, alt kavram olarak da açık- kapalı, özel-kamusal, kapsanan-kapsayan ya da ütopyik, fantastik, metafizik, ve

duyusal uzamlar olarak çeşitlendirilebilir. Burada kullanılan örneklemelere dayanarak üzerinde durulan ev(ler), daire ve iş yeri gibi kapalı(kapsanan), cadde gibi açık (kapsayan) uzamların kişilerin davranış ve düşünceleri üzerindeki etkilerinin sonucu oluşan değişikliklerin öykü dokularına nasıl yansıdığı ve hikâyenin anlaşılmasındaki önemli rolü vurgulanmaktadır.

Bir edebi eserde uzamın incelenmesinin önemi Kıran tarafından şöyle belirtilmiştir: 'Bir anlatıda uzamın incelenmesi hem çok önemli hem de karmaşık bir sorundur, çünkü uzam metnin her yerinde yer alır. Uzamı oluşturan öğeler karşılıklı bağımlılık içindedir. Anlam bu ilişkilerden doğar.' (Kıran, 2003: 194) Alıntıdan da anlaşılacağı gibi uzam ve kişiler arasında birbirlerini tamamlamaya dayalı doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle kurmaca içerisinde üretilen anlamların sağlıklı değerlendirilmesinde uzam temel bir öneme sahiptir. Uzam bir çelişkinin ortaya çıkmasına, dolaylı olarak figürlerin karakterlerinin tanıtılmasına, duyguların yansıtılmasına ve anlatıdaki karşıtlıkların sembolik olarak gösterilmesine yardımcı olur.

Ev, büro ve konut gibi kapalı uzam altında adlandırılan alanların hareketsiz alanlar olmadığını H. Lefebvre 'The Production of Space' 'Mekânın Üretimi' adlı yapıtında toplumsal olarak üretilmiş olmayı imgeleyen sosyal mekân boşluk değil aksine anlam yüklüdür. Mekânın toplumsal ilişkilerle belirleniyor olması onun anlamını da etkiler' (Lefebvre, 2001: 154) şeklinde vurgulamıştır. Sosyal yaşamla insan arasındaki etkileşimlerde uzam hem etkileyen hem de etkilenendir. Peter Bichsel'in 'Stock Werke' 'Katlar'(1974) adlı kısa hikâyesinde de bu konu vurgulanmıştır. Birbirine yaslanarak kent dokusunun yoğunluğunu oluşturan farklılıklardan uzak apartmanların içerisinde yer alan, kendilerine özgü yaşanmışlık içermesi gereken konutlar, değişen sosyal yaşamın kırılanlaştırdığı insanların iletişimsizliklerini ve bundan kaynaklanan yalnızlıklarını yansıtmaktadırlar. Uzam dönüşümü ile insanın dönüşümü arasında bir paralellik bulunmaktadır.

KATLAR (Stockwerke)

Konutlar birbirlerine benzedikçe içinde yaşayanlar da sıradanlaşmıştır. 'Toplumsal olarak üretilmiş olma anlayışıyla' (Massey,1993: 145) yapılan çok katlı apartmanlar içindeki konutlar ve buralarda yaşayanlar kimliklerini yitirmiş gibidirler. Her tarafta gölge insanlar vardır. Yakındaki komşular 'ötekiler' veya 'birileridir' artık. 'Birileri çıkıyor birileri giriyor', 'burada oturan var, kimseye rastlanmaz, yine birileri girmiş olmalı' (Bichsel,1983: 20) gibi uzam insan ilişkisini yansıtan alıntılar belirsizlik zamirleri ile desteklenerek komşulara duyulan ilgisizlik, isteksizlik defalarca vurgulanmıştır.

Ben ile öteki arasındaki ilişki çok zayıfladığı için, komşunun kim olduğu diğeri için önemli değildir, hatta bazen 'birileri' ile konutun kokusu özdeşleştirilmiş ve 'ötekisi' zili çalınarak tanışmak yerine duyu algılanmasıyla adlandırılmaya çalışılmıştır. 'Kimi zaman teknisyenin makine yağı kokusu, kimi zaman marangozun talaş kokuları, kimi zaman da bebeğin kundak bezi kokusu'. Sonra bu kokular eve siner, evin kokusu olur' (Bichsel,1983: 20) alıntılardan da anlaşılacağı gibi konutların sahipleri, yani evlerde oturan komşular genel adlarla adlandırılarak tanımlanmışlardır. Komşu bu öyküde bilinmeyendir. Kız çocuğu topunu almak amacıyla komşusunun zilini 'ürkek ve çekingen' çalarken korku ve kaygı doludur, zira burada insanlar birbirlerini tanımadıkları için kapıları sadece dilenciler çalmaktadır. Bu konutlarda oturanlar eski fotoğraflarını albümlerini, günlüklerini, eski aynalarını depolarda kilit altına almışlardır (Bichsel,1983: 21). Artık bu konutların geçmişi, yaşanmışlıkları yoktur. İnsanla konutların ilişkisi geçmişten uzaklaşmayı, yalnızlığı hatta yaşadığı yere yabancılaşmayı yansıtmaktadır.

Evler artık ev değil konuttur. Ev ne kadar doğal ve yaşamla dolu ise konutlar da o kadar yapaydır ve gündüktür artık. Konutlar hızlı kentleşmenin getirdiği yabancılaşmanın ve ayrışmanın içeriye yansımalarının etkisindedir. Uzamın dönüşümü buralarda yaşayan insanın da dönüşümüne neden olmuştur. Evlerin konutlaşması ve sıradanlaşması, komşular arasındaki ilgisizlik ve ötekilik, bu kısa

hikâyenin eleştirel bakış açısını oluşturur.

PENCERE OYUNU (Das Fenster Theater)

Aynı kapsamda Ilse Aichinger 'Pencere Oyunu' (Das Fenster Theater) (1950) adlı kısa hikâyesi de hızlı kentleşmenin doğurduğu sorunlar ortasında bir başına kalan bireyin geçmişine, çevresine ve hatta kendisine yabancılaşmasını komşuluk ilişkilerindeki bozulmaları irdeleyerek dile getirmiştir. Öykünün içeriği kısaca şöyledir: Yüksek bir apartmanın en üst dairesinin bir alt katında yalnız yaşamaktan bunalmış bir bayan, akşamüstü camdan bakarken karşı dairelerin birinde yaşlı bir adamın camda kendisine bazı anlamsız ve tuhaf hareketler yaptığını fark eder.

Polise bildirir, kadın kapının kırılmasından sonra polislerle birlikte karşı eve girdiğinde sağır ve yaşlı adamın kendi dairesinin üstündeki evin camındaki çocukla karşılıklı oynadıklarını görür.

Öykünün dramatik yapısını kapsayan-kapsanan uzam, karanlık- aydınlık, kadın -yaşlı adam - çocuk, aşağısı-yukarısının oluşturduğu karşıtlıklar canlı tutar. Kadın ve yaşlı adamın oluşturduğu evler kapsanan, cadde ise kapsayan uzamdır. Kadının konutu yaşlı adamın konutunun karşı tarafında apartmanın en üst katının bir altındaki dairede yer almakta ve aralarında cadde bulunmaktadır. Caddenin, yani yaşamın sesi buradan güçlükle duyulduğu için yukarda oturanlar sosyal ve kültürel yaşamdan ve bir ölçüde de dışarıdaki tehlikelerden uzakta kalmaktadırlar. Uzamın bu durumu hikâyede şöyle dile getirilmektedir.'Cadde oldukça aşağıda kalıyordu, gürültü yukarıda hafif uğultu halinde duyuluyordu. Her şey oldukça aşağıda kalıyordu'. (Aichinger, 2000: 74) Aşağısı, yukarısı diye yaşam sınırlarını belirleyen uzam 'evin kapsanan uzamın dış dünyaya uzaklığı, kendi başına kalmışlığı kadının başkalarını anlama ve tanıma çabasından uzaklaştırmış ve ötekilerini şüpheli yabancılar olarak görmesine neden olmuştur. 'Kendi karanlık penceresine bir göz attığında bile arkasına bakmadı' (Aichinger, 2000: 76) alıntısındaki evin 'karanlık penceresi' esenliksiz uzam olarak kadının kendi dışındakileri anlayamamasından doğan korkuyu,

çevresine ve yaşama yabancılaşmasını sembolize etmektedir. Yaşlı adamın ve çocuğun aydınlık pencerelerin oluşturduğu evler ise esenlikli uzam olarak hayata dönüklüğü ve yaşam sevincini sembolize etmektedir.

Kapsanan uzamda yaşayan kadın, iletişimsizlik nedeniyle yaşamdan uzak kalmanın sancısını çekerken yine aynı tür uzamın içerisinde yer alan yaşlı adam bir göndericinin bir de alıcının olduğu oyun aracılığıyla çevresiyle iletişim kurmayı deneyerek, yaşama tutunmaya çalışmaktadır. Kapsayan uzam 'cadde' ise, soğuk ve sıcak tüm renkleriyle yaşamın, özgürlüğün kendisidir.

Evlerin hiçbir nitelenme yapılmadan tanımlanmaları aynı, içinde yaşayanların kadın, yaşlı adam ve çocuk gibi genellemeler ile adlandırılmaları, şehir yaşamının oluşturduğu anonimlik içinde konutların ve buralarda yaşayanların, komşuların sıradanlaşmasını nitelendirmektedir.

Hikâye kişileri uzamın bir parçasıdır ve uzamla birlikte kişiler de şekillenmektedir. Yukarıdan aşağı doğru karşıtlığa dayalı uzamdaki değişme hikâyeye kişilerinin yaşama uzaklık ve yakınlık, kötümserlik ve iyimserlik gibi yaşamı algılamalarındaki farklılıkların ortaya çıkmasını sağlar. Kısa hikâyede uzamdaki bu karşıtlıklar bir anlatı aracı olarak kullanılmıştır.

Konutların içinde yaşayanların tümü pencerededirler, hepsinin yüzü ve ilgileri dışarıya dönüktür. Hızlı kentleşme sonucu Konutların sıradanlaşmış ev niteliklerini yitirip geçici barınaklara dönüşmesi ev sahibi ile evin arasında yaşanmışlığa dayalı sıcaklığın kurulmasını engellemektedir, dolayısıyla camdakiler içerisi ve dışarıları arasında sıkışmışlar ve arayış içindekilerdir.

Yaşlı adamın konutunun kapısının kırılıp içeri girilmesi, komşu kadının 'usulca' arkadan gelmesi ve 'arkasına dönüp bakmadan' çıkması gibi uzamla ilgili eylemlerin kullanılışı kadının düşüncesinin dolaylı olarak yansıtılmasında uzamın eyleyen rolünü yansıtmaktadır. Komşu, komşusunun kapısının kırılmasından rahatsızdır,

onun için usulca yürümektedir. Daha sonra hem yakın çevresinde kimlerin yaşadığını bilmeyecek kadar etrafına yabancı olduğunu fark etmesinin üzüntüsüyle hem de komşusunu yanlış tanımanın yarattığı şaşkınlıkla kalabalıkla geldiği yerden kendi yalnızlığıyla arkasına bakmadan uzaklaşmıştır. Komşunun değişen yaşam koşulları nedeniyle 'öteki olmuş' komşusunu yanlış anlaması sonucu oluşan tehlike algılaması yapıtta dramatik baskı değeri oluşturmuştur. Anlatıya zenginlik kazandıran uzamın tanımlanması, karşıtlığı ve şahıslarla olan ilişkilendirilmesidir.

KOMŞULAR

Komşu bağlamında uzamın kişilerle ilişkisini irdeleyeceğimiz diğer kısa hikâyeye Milo Dor'un 'Komşular' adlı yapıtıdır. Öykünün içeriği kısaca şöyledir: Boris bir zamanlar ailesiyle birlikte yaşadığı evde kendisini güvende hissediyor, geçmişine saygılı, otuz yaşlarında, kendi halinde yalnız yaşayan biridir. Bir akşam saat dokuzda zili çalınır. Gelenler 'komşu komşuya' konuşmak isteyen üç kişidir. Boris'in tereddüdüne rağmen birazda zorlayarak içeri girerler. Oturduklarında ufak tefek olan komşu Boris'e Binbaşı Dodow'a niçin karşı olduğunu sorar. Gelenlerin asıl amaçları kendileri gibi düşünmeyen Boris'e baskı yapmak ve hakkında kanıt olabilecek bahane bulmaktır. Boris'den izinsiz onun yazdığı güncesindeki 'insanın davranışları ve yaşamın göreceliği' ile ilgili bölümü okuyup, kendi amaçları doğrultusunda tehlikeli olarak yorumlayıp, kanıt olarak alırlar. Kendilerince Boris'in farklı olduğunu dışarıdakilere de göstermek için Boris'i de yanlarına alarak apartmanın aşağıdaki büyük salonuna inerler. Burada herkesin içinde, ufak tefek adamın güncesini okumaya başlaması üzerine Boris adamın üzerine atılır ve güncesini alır. Tam bu sırada açıklamaları dinlemek için diğerlerinin yanına gelen genç bir adam elindeki spor aletiyle Boris'in kafasına arkadan vurur ve onu öldürür. Diğerleri Boris'in saldırdığını genç adamın kendini savunduğunu bu nedenle de suçlunun Boris olduğunu söylerler.

Bu öyküde anlatıcı daha ilk satırda okuru özel uzamla herkesin kullanımına açık uzamı

birbirinden ayıran bir sınırla karşı karşıya bırakmıştır. Kapının açılmasıyla dışarıdaki toplumsal olgular evin içine girmiş ve kırılmaya neden olmuştur. Boris için ev varlığının sınırlarını oluşturur. Dışarıdaki ürkütücü dünya onun için evden sonra gelir. Ev sığınacak yer, şimdinin ve geçmişin tanığıdır. Önceki anlatılardaki konutların anonimliğinin aksine burası evdir zira yaşanmışlığı ve kendine özgü değerleri barındırır. İçinde yaşayanı bu özellikler bir kalıba, biçime sokar.

Bu anlatıda gerçek-düşsel, kapsayan-kapsanan, açık-kapalı, özel-kamusal uzam karşıtlıkların kişiler üzerindeki etkisi anlatıya anlam zenginliği kazandıran en önemli unsur olmuştur.

Boris' in içerisinde yer aldığı uzam barışçıl ve güvenilir uzamdan, yani içeriden, farklı ve baskıcı, önyargılı bir dünyaya, dışarıya doğru hareket etmektedir. Uzamın bu değişimi siyah ve beyazın farklılığı gibi iki olguyu esenlikli ve esenliksiz alanı karşı karşıya getirmiştir. Ev özel uzam olarak Boris' in hem geçmişini hem de onun düşüncelerini ve özelliklerini okura yansıtmada önemli işlev görür. Ev içerisinde mutlu bir yaşamın sürdürüldüğü dingin bir uzamken, kapının dışı apartman ve içindeki komşular sıkıntılı, tehlikeli, hareketli bir uzamı oluşturmaktadır. Anlatıcı 'o mutfakta daha bir mutluydu' (Dor,1984: 59) diyerek ev uzamının esenlikli uzam olarak özgürlükçü bir koruma sağladığını ifade ederken apartmandan gelen dışarıdaki seslerin 'sürüklenerek, gıcirtılar çıkararak atılan adımlar, sık sık tehdit edercesine yakına gelip sonra işkence yaparcasına uzaklaşan, birdenbire kör bir odada yok olan adımlar.' (Dor,1984: 59) anlatımıyla da dış uzamın esenliksiz uzam olarak güvensiz ve tehditkâr olduğunu betimlemiştir. Ayrıca 'dinleme merkezi' 'kör oda' ifadeleriyle dışarıya ait uzamların çıkışı olmayan hazin bir son içerdiği, diğerlerini öteki olarak gören şüpheci düşüncenin etkisi altında olduğu çarpıcı bir şekilde vurgulanmaya çalışılmıştır. Başlardaki bu uzam betimlemesi daha sonraki olumsuzlukların erken anlatımına yardımcı olmuştur.

Uzam sınırların anlaşılmasını

kolaylaştırırken kahramanın değer yargılarının yansıtılmasına tanıtılmasına da yardımcı olur. Boris' in gerçek yaşam hakkındaki düşünceleri uzamın karşılaştırılmasıyla dile getirilmiştir. Dış uzamın büyüklüğüne ve zenginliğine karşın iç uzamın sınırlı, dar imkânlarının Boris tarafından tercih edilmesi paradoksal farklı bir uzam karşıtlığını oluşturmaktadır. Kahramanın çalıştığı kadaströ bürosu bir dış uzamdır ve orada geçirilen zaman gerçek yaşama ait değildir. Gerçek yaşam Boris için akşam eve döndüğünde 'yalnız başına mutfakta oturup günlüğünü yazmaya başladığı an' dır. (Dor,1984: 62). Gerçek yaşam geçmişin birlikteliğinde dışarısının tehditkarlığından uzak kendi özel alanında iç dünyasında yaşadıklarıdır. Günlük, bu amaca ulaşmada köprü görevi görmektedir.

Boris için insan, daha fazla yaşamak için bu günlere kadar benliğinden ödün vererek her koşula uyum göstermiş ve neslini sürdürmüştür. Sınırsız uyumluluğun bir zayıflık ve hiçlik içerdiğini, yaşamın anlamının süresine değil, taşıdığı değerlere bağlı olduğunu relativist bir görüşle dile getirmiştir. Dışarıda olanların anlaşılmasız bir dilden konuştuklarının farkındadır ve kendi korunaklı dünyasında benimsemediklerini zorla kabul ettirmek isteyen komşularından uzak yaşamak istemektedir

Anlatıda uzama bağlı karanlık-aydınlık karşıtlıkları da anlamın zenginleştirilmesinde araç olarak kullanılmıştır. Mutfak Boris' in ailesiyle geçirdiği eski günlerde olduğu gibi tüm sıcaklığıyla ışık saçmakta ve tertemizdir. O dönemde olduğu gibi Boris burada kendini güvende hissetmektedir. Evin diğer odası mutfaka oranla daha sönük ve bakımsızdır. Kirli yeşil yıpranmış kadifeler, paslanmış yayların gıcirtıları, yıkanmaktan rengi atmış keten örtü gelenlerin olumsuz düşünce ve davranışlarının habercisi gibi durmaktadır.

Başlangıçta aydınlığa bakan mutfak penceresinden sarışın bir bayanın saçlarını taradığı aydınlık penceresi görülmektedir. Bu görüntü Boris'e huzur ve güven vermektedir. 'Komşu komşuya' konuşmak için gelenlerin kendi günlüğüne göz atmalarından sonra aydınlığa bakan mutfak penceresindeki

aydınlığı aradı ancak sadece karanlık deliği gördü. Aydınlık olan uzam tehdit ve korkunun odaya hakim olmasıyla karanlığa dönüşmüştür. Evdeki diğer dışarıya bakan iki pencere de artık karanlıktır. İçeriye ve dışarıya hakim olan bu karanlık, farklı düşünceye sahip olmak isteyen insanların özgür iradesine çevredekilerin baskısıyla sınır koyma ve kendileri gibi düşünmeye zorlama isteğinin ifadesidir. Aydınlıktan karanlığa dönüşen uzam, sığınaktan ölüme giden yolun başlangıcı olmuştur.

Uzamın dönüştürücü özelliği kapının açılmasıyla güvenli sıcak bir sığınak olan iç uzam soğuk ve tehditkâr olan dış uzamın tehdidi altına girer. 'Soğuk bir rüzgâr gibi Boris' in sıcak korunmuş gerçeğinin içine eser. (Dor,1984: 60) Boris' in evine tereddütsüz zorlamayla girenler (komşular) onu kendileri gibi düşünmemekle, 'öteki' olmakla suçlarlar. Kapsayan uzamdakiler kapsanan uzamdakini değişime zorlarlar.

Aşağı inerken merdivenler Boris'in gözünde caddeye dönüşmüştü. Evlerin oluşturduğu karanlık dar boğaz göğüs boyu yükselen kireç gibi kuru karla örtülüydü. Bu bomboş caddede soğuk dağları güçlükle aşmaya çalışan yalnız bir mabut yürüyordu' (Dor,1984: 69) Boris'in günlüğünden izler taşıyan bu alıntı eve giren üç kişinin Boris'i zorla aşağı salona götürdükleri sıradaki ruh halini yansıtmaktadır. Kendi alanında barışçı, dışarıdakilerin değerlerine uzak bir yaşam sürdürürken uzamın değişmesiyle merdivenlerden salona inerken Boris' in her şeyi kabul eden istemsiz uyumluluk içinde olmayacağı anlaşılmaktadır. Uzamın yukarıdan aşağı doğru değişimiyle Boris de değişmiştir. Merdivenler etrafında karanlık evlerin olduğu boş, dar bir caddeye benzetilirken kendisinin götürülüşü sırasında evlerine kapanan her şeyi görmezlikten gelen komşularının anlamsız fakat uzun yaşayabileceklerini, 'kuru kar' benzetmesiyle de ötekileştirenlerden farklı özgürlük uğruna soyları tükenen mabutlarınkine benzer bir 'kadere' doğru gittiğinin farkında olduğu, ancak sesiz kalmayacağı düşüncesi vurgulanmaya çalışılmıştır. Merdivenlerden inerken hissettikleri güncesine yazdıkları ile büyük bir

tutarlık göstermektedir. Aşağıdaki geniş salonda ufak tefek adamın onu güncesinden bir bölümü okuyarak 'öteki ' ilan ettiğinde Boris tepki gösterir ve öldürülür.

Belleklerinde 'anlaşma' sözcüğü bulunmayanlar, karşısındakilerin ne dediklerine bakmaksızın kendileri gibi düşünmeyenleri 'tehlikeli halk düşmanı' olarak nitelemektedirler. Yukarıda evde karşılıklı konuşarak insanların birbirleriyle daha iyi anlaşabileceğine inanan birisi, aşağıda apartmanın ortak salonunda kendilerinden farklı düşünen hatta kendileri gibi olmayana tahammül edemeyen insanlarla karşılaşmış ve kendini savunurken saldırgan olarak görülmüştür. Kapsanan uzam ev mutluluğun simgesi iken kapsayan uzam büyük salon ölümün yeri olmuştur.

Uzamdaki yukarı-sağışa karşıtlığı yaşamla ölümü karşı karşıya getirmiş ve yaşam kaybetmiştir. Yukarıda evde 'komşu komşuya' konuşmak isteyenler, aşağıda büyük salonda mahkeme kurarak yargıç olup karşısındakine savunma hakkı vermeksizin yargıda bulunmuşlardır. Komşu birden bire yargıç olmuş komşusunu 'halk düşmanı ilan edilmiştir. Uzamdaki karşıtlıklar hikâyenin dramatik yapısını güçlendirirken değiştirici özelliği de anlamı zenginleştirmiştir. Kısa hikâyelerde olması gerektiği gibi bu anlatıda da şahıslar da tam tanımlanmamıştır. Ev sahibi sadece ön ismi ile verilmiştir. Komşular ise ufak tefek adam, genç çocuk, susayan adam, bir genç gibi genellemelerle tanıtılırken bu öykünün benzerinin herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde, apartmandaki veya mahalledeki komşular arasında da yaşanabileceği vurgulanmak istenmiştir.

F.Kafka'nın Komşu parabol öyküsünde de anlatıcı komşusunu görmez ama onun tarafından izlendiği duygusuna kapılır. Yanındaki uzamda bulunan ötekini rakip olarak görür ve tehdit olarak algılar. Kafka burada insanın tanımlayamadığı güçler karşısındaki güvensizliği ve korkularını dile getirmiştir. Bu kaosun nedeni hemen bitişiğindeki uzam ve uzamın şekillendirdiği komşusudur.

SONUÇ

Anlatılarda hızlı sosyal gelişmenin sonucu değişen değerler ve buna bağlı değişen özneler uzam (evler) bağlamında konu edilmiştir. Uzam, seçilen hikâyelerde oyun kişisi gibidir ve anlatımı zenginleştirici bir dil olarak kullanılmıştır. Uzamların belirlenmesi, uzam değişiklikleri ve karşıtlıkları hikâye gelişiminin anlamlandırılmasını ve kişilerin tanıtılmasını kolaylaştıran unsurlar olarak işlev görmüştür. Ayrıca uzam şahısların yaşam evreni getirilmiştir. Ya içerdeki ben, hızlı sosyal gelişmelerin yarattığı kırımlardan dolayı hem kendisine hem de dışarıdakine yabancı olmuş ya da dışarıdaki ben, baskıcı akımların etkisiyle çevresindeki kendisi gibi düşünmeyenleri başkalarından aldığı güçle ötekileştirip değişimi dayatmıştır.

Hikâyelerde uzam bağlamında toplumsal yapının değişimiyle birlikte evden apartman dairelerine geçişin yarattığı sorunlar bireyin kendisiyle ve dış dünyayla ilişkilerinde belirleyici rol oynamıştır. Ev olarak konut, içindeki nesnelere birlikte insanı da nesneleştirmiş, yalnızlaştırmış, kendine ve çevresine yabancılaştırmıştır.

çerçevesinde diğer nesnelere algılanışı hakkında da bilgi verme görevini üstlenmiştir.

Uzama dayalı 'Komşu' bağlamında ortaklaştığımız anlatılarda öteki olarak adlandırılan, yabancılaşan ve yabancılaştırılan temsilcileridir. İncelediğimiz hikâyelerde uzam ve kişiler arasındaki ilişkilerden yararlanarak 'komşu ve ev sahibi' gibi yan yana olması gereken kavramların ben ve öteki gibi karşıt iki taraf haline gelmesinde uzamın rolü dile

Üç anlatıda da öykülerin geçtiği uzam belirsizdir. Konutlar özel yer adlarıyla betimlenmemiştir. Üç hikâyede şahıslar uzam içinde yalnız başınadır ve tam adları yoktur, hatta genel olarak isimlendirilen diğer şahıslar yabancılaşmayı ve kopukluğu daha da keskinleştirmiştir. İlk iki hikâyede ev, konuta dönüşerek çevrelerinde yaşayan komşularını kendi dünyalarına katmak istemeyen, onları 'öteki' olarak gören insanlara barınak görevini üstlenmiştir. Milo Dor'un 'Komşular' kısa hikâyesinde ise ev (esenlikli uzam) sığınaktır. Ancak dışarıdaki (esenliksiz uzam) baskıcı düşüncenin temsilcileri olan komşuların içerdekini kendileri gibi düşünmediği için 'ötekileştirme' tehdidinden kurtaramamıştır.

KAYNAKÇA

- Aichinger, I. (2000). Pencere Oyunu, Çağdaş Alman Edebiyatından Kısa Hikâyeler, (Çev.): D.Zengin, Ankara: Kültür Bakanlığı, s.74–76.
- Bacheland, G. (1996). Mekân Poetikası, (Çev.): Aykut Derman, İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Barthes, R. (1993). Göstergebilimsel Serüven, (Çev.): Mehmet- Sema Rıfat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bichsel, P. (1983). 'Katlar', (Çev.): M.Togar, Seçme Alman Öyküleri, İstanbul: Arkin Kitabevi, s.20–21.
- Dor, M. (1983). 'Komşular', (Çev.): N.Tapan, Seçme Alman Öyküleri,(Der.), Ş. Sayın, İstanbul: Arkin Kitabevi, s.20–21.
- Eger, R. (1971). Der Österreichische Roman des 20.Jahrhunderts, W.B. Universitätsverlagsbuchhandlung.
- Kafka, F. (1982). Erzählungen, Stuttgart: Klett.
- Kıran, E., Kıran Z., (2003). Yazınsal Okuma Süreçleri Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Lefebvre, H. (2001). The Production of Space, (trns.): D.Nicholson-S. Oxford. Blackwell.
- Massey, D. (1993). Politics and Space/Time. Place and the Politics of Identity, (Ed.): M. Keith and S. P. London, Routledge, s.141-161.
- Öztoğat. N. , T., (2005). Yazınsal Çözümlemelerinde Kuramsal Yaklaşımlar, Multilingual, İstanbul.
- Özdenören, R., (1986). Ruhun Malzemeleri, İstanbul: Risale Yayınları.
- Todorov, T. (2001). Poetikaya Giriş, (Çev.): Kaya Şahin, İstanbul: Metis Yayınları.
- (1995). Yazın Kuramı, (Çev.): Mehmet Rıfat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Welek, R.A. (1983). Edebiyat Biliminin Temelleri, (Çev.): A. E. Uysal, KTB.Yayınları.
- Yetkin, S.K. (1967). Edebiyatta Akımlar, Remzi Kitabevi. Yücel, T. (1979). Anlatı Yerlemleri, İstanbul